

PROBLEMA REFUGIATILOR PE GLOB

MAGDA LUPCHIAN¹

Cuvinte cheie: refugiați, Înalțul Comisariat ONU pentru Refugiați, tensiuni etnice, seceta, inundații, campus pentru refugiați, suprapopulare;

La problème des réfugiés dans le monde: Les réfugiés du monde contemporaine, en nombre de 27 mil. en 1999, représentent l'illustration d'une tragédie planétaire que les processus d'un nouveau ordre mondial ne paraissent pas être en mesure de resorber. Le plus grand nombre de réfugiés se trouve en Afrique, mais l'Asie est aussi une région très instable. La problème palestinienne, les réfugiés kurdes, les exodes de la corne d'Afrique et les groupes ethniques de l'ex Yougoslavie sont quelques exemples. Les conflits armés, la violence et l'intolérance, la sécheresse, les inondations, le surpeuplement sont les causes de l'augmentation du nombre des réfugiés dans les dernières années. Le Haut Commissariat des Nations Unies pour les Réfugiés (HCR) est l'organisme qui surveille ces réfugiés et il a vu le jour en 1951, mais il est loin de contrôler et de résoudre cette problème.

Definiția refugiaților rămâne încă o problemă controversată. Convenția din 1951 a Națiunilor Unite asupra Refugiaților, încă în vigoare, definește refugiații numai sub aspectul persecuției: orice persoană care „datorită temerilor bine întemeiate de a fi persecutată pe motive rasiale, religioase, naționale, de apartenența la un anumit grup social, opinie politică, se află în afara granițelor țării sale și nu poate să se reîntoarcă”. Definiția s-a dovedit însă a fi destul de restrictivă și nesatisfăcătoare, deoarece un număr imens de oameni care și-au părăsit țara natală din motive la fel de grave și de nerezolvate nu pot primi statut de refugiați și deci nici nu pot beneficia de toate măsurile și programele care decurg din încadrarea în acest statut. Un exemplu în acest sens ar fi numărul tot mai mare de persoane care și-au părăsit în ultimii ani țările din cauza sărăciei și a foametei, așa cum este cazul multor locuitori ai Sahelului, cuprinși între granițele mai multor state africane. De asemenea numeroșii locuitori ai Bangladeshului, care s-au îndreptat spre India, în urma inundațiilor devastatoare care le-au distrus locuințele, constituie un alt exemplu al multiplelor fațete ale fenomenului refugierilor. Suprapopularea a provocat, de asemenea, plecarea multor oameni spre zone care nu s-au ridicat întotdeauna la nivelul așteptărilor. În Vietnam de exemplu, suprapopularea a determinat mutarea unor comunități întregi în Cambogia, țară confruntată ea însăși cu numeroase probleme și furnizoare a unui mare număr de refugiați, și exemplele ar putea continua.

Un alt aspect controversat al definiției din 1951 este cel al spațialității. Conform definiției, se încadrează în categoria refugiaților numai persoanele care trăiesc în afara granițelor propriilor țări. Cu toate acestea, se pot cita situații care să dovedească faptul că aceleași cauze ca în cazul „refugiaților oficiali”, sau altele la fel de grave pot să determine deplasarea unor mase mari de persoane în interiorul propriului stat, cu consecințe la fel de grave ca și în cazul plecărilor peste graniță. Este probabil suficient să amintim cazul catastrofei nucleare de la Cernobîl, din 1986, care a determinat dislocarea unui număr de peste 100.000 persoane, rezidente în „zona de separație”, cum o numesc ucrainenii.

Istoria refugierilor, chiar dacă nu sub această denumire, este îndelungată. Totuși, secolul nostru cunoaște, mai ales după al doilea război mondial, o creștere accentuată a numărului celor care își părăsesc căminele în grupuri mari, din diverse motive, pentru a se stabili, pentru un timp, în altă parte. În 1994, numărul celor care au devenit refugiați a fost mai mare decât acela al spaniolilor care și-au părăsit țara, din proprie inițiativă, în secolul trecut pentru a coloniza continentul american.

Expresie a creșterii intoleranței și violenței în lumea contemporană, acest număr tot mai mare de refugiați din ultimii 50 de ani a determinat crearea unui organism specializat, care să se ocupe de problemele acestor oameni. Acesta este Înalțul Comisariat pentru Refugiați,

¹ Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava, Catedra de Geografie

înființat de către Națiunile Unite în 1951, inițial pentru a rezolva problemele celor 1,2 milioane europeni deplasați în interiorul Europei ca urmare a schimbărilor harții politice generate de al doilea război mondial. După aproape 50 de ani de existență, organizația s-a extins în 140 de țări și se ocupă de soarta a 27 milioane refugiați. Programele organizației vizează în prezent protejarea și repatrierea refugiaților care doresc să revină în țările lor, integrarea acestora în țările adoptive și descurajarea altor deplasări de populații din teritoriile care pot genera refugiați. Totuși, nefiind conceput pentru a răspunde unor miscari subite și masive de populație, organismul este departe de a controla fenomenul și are numeroase dificultăți în satisfacerea tuturor cererilor.

Evoluția numărului de refugiați pe Glob după 1951 este o dovadă în plus a gravității fenomenului și a incapacității societății contemporane de a-l diminua. Conform datelor furnizate de ICR, în 1951 existau cca 1 milion de refugiați, iar astăzi s-a ajuns la 27 milioane. Se apreciază chiar că la fiecare 21 secunde o noua persoană devine refugiat. Iată cum apare această evoluție în ultimii aproape 50 de ani:

Tabel 1 Numărul persoanelor refugiate în perioada 1951-1999

1951	1 mil.
1960	2 mil.
1980	8 mil.
1989	12 mil.
1991	17,5 mil.
1999	27 mil.

La aceste cifre oficiale se adaugă însă un număr de aproximativ 10 milioane refugiați ca și ei noțiunii de refugiați.

Repartiția acestui număr tot mai mare de refugiați la nivelul Globului comportă două aspecte; este vorba de două tipuri de repartiții: fie în ceea ce privește repartiția în funcție de țara de origine a refugiaților, fie în ceea ce privește țara de azil a acestor persoane. Din orice punct de vedere am aborda această problemă, datele din 1998 evidențiază plasarea pe primele locuri a țărilor în curs de dezvoltare, sau subdezvoltate urmare a degradării mediului, nerecunoscuți oficial, și alte 10 milioane de imigranți ilegal, care, în parte, pot fi asimilați. Iată cum arată această repartiție, dacă avem în vedere țara de origine:

Tabel 2 Nr. de refugiați după țara de origine

Afghanistan	2,6 mil.
Irak	0,6 mil.
Somalia	0,5 mil.
Burundi	0,5 mil.
Liberia	0,4 mil.
Bosnia-Hertegovina	0,3 mil.
Sudan	0,3 mil.
Croatia	0,3 mil.
Sierra Leone	0,3 mil.
Vietnam	0,3 mil.

Tabel 3 Numărul de refugiați după țara de azil

Iran	1,9 mil.
Pakistan	1,2 mil.
Tanzania	0,5 mil.
Yugoslavia	0,5 mil.
Guineea	0,4 mil.
Sudan	0,3 mil.
Germania	0,3 mil.
Etiopia	0,3 mil.
Zair	0,2 mil.
China	0,2 mil.

Așadar, marea majoritate a refugiaților provin din țări în curs de dezvoltare și de cele mai multe ori ajung în zone la fel de sărace, uneori confruntate ele însele cu același tip de probleme ca acela care i-a determinat pe doritorii de azil să-și părăsească țara. Cu toate acestea, unele dintre țările cele mai puțin capabile din punct de vedere financiar să-i susțină pe noii veniți au fost dintre cele mai primitive, din rațiuni de compatibilitate etnică sau din diverse alte motive. Faptul că Pakistanul și Iranul au fost cămine temporare timp de peste 10 ani pentru refugiații afgani constituie un exemplu în acest sens. În același sens pot fi amintite numeroase țări africane, ca Tanzania, Etiopia sau Sudan care au permis intrarea celor care fugeau din fața foametei și a războiului.

Ce fac însă în acest timp statele industrializate ale lumii? Inițial, politica acestor state a fost una foarte favorabilă primirii unui mare număr de refugiați, proveniți mai ales din fostele state comuniste dar și din țări africane, angrenate în războaie de eliberare. De exemplu, sosirea a 200.000 refugiați maghiari în SUA în 1956 nu a constituit o problemă, ca de altfel nici numărul mare de refugiați algerieni primiți în Europa de Vest cam în aceeași perioadă. În următorii ani însă, surprinse de mărimea și creșterea continuă a valului de refugiați, SUA și alte guverne occidentale au început să renunțe la această politică permisivă. Și asta mai ales pentru că apărea din ce în ce mai dificilă separarea adeveraților refugiați, conform Convenției din 1951 de imigranți ilegali sau nu, care fugeau mai ales din motive economice și care, o dată ajunși în țările primitive dădeau naștere la tensiuni pe piața muncii și la reacții ostile din partea băștinașilor. Atitudinea permisivă a statelor occidentale s-a menținut numai pentru refugiații din motive politice care soseau din Estul comunist. Dar, odată cu venirea lui 1990, schimbarea politică survenită în aceste state, tensiunile etnice care au izbucnit în țările Estului precum și dificultățile economice din aceste tinere democrații, au determinat reconsiderarea politicii și față de aceste state. Au început să iasă la iveală, în statele Europei Vestice, dar și în SUA, tendințe xenofobe puțin bănuite până în acest moment. Deși lucrurile s-au mai schimbat din 1990 până acum, problema intoleranței față de refugiații de orice fel ajunși în statele occidentale nu a fost încă rezolvată.

Așa cum se poate observa și din cifrele prezentate anterior, Africa adăpostește jumătate din totalul refugiaților lumii și numărul lor crește fără încetare din anii '60. S-a crezut la început că este vorba de sechelele decolonizării, apoi de modul de stabilire a frontierelor, care de multe ori despărțeau aceeași etnie sau obligau să trăiască sub aceeași administrație etnică aflate de secole în relații de adversitate. În ultimii ani însă a devenit clar că este vorba de consecința violențelor și a gravelor probleme economice cu care se confruntă acest continent. În multe cazuri, civilii au părăsit zonele de luptă sau de persecuții pentru a se adăposti în spatele frontierelor statelor vecine, care s-au străduit să-i primească, deși ele însele erau măcinate de sărăcie și dependente de importurile alimentare. Se citează adesea cazul Malawi, țară mică, cu numai 1,3 milioane locuitori, care a primit mai mult de 1 milion de refugiați, mai

ales din Mozambic. Într-adevăr, războaiele constituie cea mai frecventă cauză a plecării multor africani din propriile țări. Și situația este aceeași pentru toate zonele afectate de acest tip de deplasare a populației. Dacă amintim de exemplu ca peste 92% din conflictele de după al doilea război mondial s-au produs în state în curs de dezvoltare și ca numărul conflictelor majore, în curs de desfășurare simultan era în 1993 de 34, adică cu 24 mai mare decât în perioadă 1950-1960, se va înțelege mai bine acest aspect.

Vom prezenta în continuare doar câteva exemple care demonstrează din plin gravitatea situației africane în ceea ce privește refugiații din cauza violențelor și a conflictelor. În anii '60, pe teritoriul Eritreei începe cel mai lung război de eliberare din Africa, care a determinat sute de mii de oameni să-și părăsească țara. Aproximativ 1 milion de somalezi s-au îndreptat spre Yemen și Etiopia, ca urmare a războiului civil și a mișcărilor de guerilă. Etiopia era „renumită” în anii '70 - '80 prin valurile uriașe de refugiați care încercau să fugă din fața foametei și a războiului. La sfârșitul lui 1993, aproape 230.000 de etiopieni trăiau în afara granițelor țării, în special în Sudan, și cel puțin 500.000 se deplasau în interiorul granițelor. Asta în timp ce Sudanul, măcinat și el de război civil în sud, trimitea refugiați spre Uganda. În Kenya, conflictele din 1993 dintre triburile Kalenjin și Kikuyu, păstori nomazi și respectiv agricultori au generat alt număr de refugiați în Africa de Est. Accentuarea crizei dintre Rwanda și Burundi, având la bază conflictele dintre etniile hutu și tutsi, care populează cele două state, unite până în 1961, a creat unul dintre cele mai puternice focare de refugiați din lume. În 1997, ONU făcea încă eforturi de repatriere a celor 1,7 milioane rwandezi din Tanzania și Zair. După proclamarea Republicii Populare Mozambic în 1975, s-a declanșat lupta dintre regimul de la Maputo și mișcarea de gherilă Renamo, încheiată abia în 1992. În aceasta perioadă, au părăsit țara, îndreptându-se spre țările vecine, aproximativ 1,7 milioane refugiați. În Liberia (1989) și Sierra Leone (1991) izbucnesc conflicte interne pentru obținerea puterii. În aceste condiții aproape 1 milion de refugiați se îndreaptă spre Coasta de Fildeș, Guineea și alte sute de mii au migrat în interiorul țărilor lor, în locuri inaccesibile organismelor ONU. Situația Angolei din ultimile trei decenii, caracterizată de război civil cu efecte devastatoare asupra climatului economic și social au determinat peste 300.000 de persoane să se refugieze mai ales în Zambia și Republica Democrată Congo. La rândul ei, Angola adăpostește aproximativ 11.000 refugiați din RDC.

La aceste conflicte interne se adaugă, în Africa mai mult decât în alte părți, constrângerile impuse de mediul natural și traduse în realitate prin milioane de persoane suferind de foame sau care și-au pierdut adăpostul, silite astfel să-și părăsească țara sau numai locuința în căutarea unor locuri mai primitive. Cele mai afectate din acest punct de vedere sunt țările Sahelului, regiune care a cunoscut, în ultimile decenii două perioade secetoase majore, între 1968 - 1973 și între 1980 - 1985. Cele mai afectate state au fost Mauritania, Mali, Sudan, Etiopia, Somalia, Burkina Faso, dar și alte state din Africa de Sud și de Est. Majoritatea celor care s-au văzut în imposibilitatea de a se hrăni s-au deplasat în interiorul propriilor state, uneori și ca urmare a intervenției guvernelor, dar de cele mai multe ori haotic, spre marile centre urbane, a căror populație a crescut alarmant, generând probleme sociale dintre cele mai grave. Așa se explica de ce, în ultimii ani populația urbană din statele Sahelului a crescut de 4 ori. Pe lângă cei care s-au deplasat fără a depăși granițele și care deci nu pot fi asimilați refugiaților, fiind astfel lipsiți de orice asistență din partea ICR, există și grupuri numeroase care s-au deplasat mai ales spre Nigeria și Coasta de Fildeș, țări cu o economie ceva mai stabilă. În urma celei de a doua perioade de secetă, la începutul lui 1985, aproximativ 10 milioane persoane fuseseră silite să-și abandoneze căminele. Deși pare greu de crezut, în Africa poate fi prezent și reversul medaliei. Degradarea bazinului hidrografic al Nilului a contribuit la inundațiile ce au avut loc în Sudan în 1988 și care au lăsat fără adăpost aproape 1,5 milioane persoane.

Supravegherea și protejarea prin ajutor internațional, care este singura soluție tranzitorie, este întotdeauna complicată în Africa de starea precară a infrastructurii și de disputele interminabile dintre țările de azil și ICR în privința numărului de asistați. Aceste

chestiuni sunt simplificate atunci când refugiații sunt cazați în campusuri în care pot fi numarați, dar în Africa un mare număr de refugiați se dispersează în țările de primire, mai ales când aparțin aceluiași etniei.

Întoarcerea în țările de origine este dorită de toți, deși nu este ușor, nici chiar cu participarea forțelor ONU. Repatrierea pare să avanseze în Mozambic, dar anii de exod au deschis calea spre o emigrație clandestină către țările vecine, mai ales spre Zimbabwe și Africa de Sud. Refugiații internaționali sunt oarecum privilegiați față de cei care se deplasează în propriile state, unde ONU nu se amestecă.

Situația Asiei în privința refugiaților este și ea destul de gravă, chiar dacă în ultimii ani s-au înregistrat numeroase reîntoarceri în țara de origine, în special în Afghanistan. Cauzele sunt similare celor din Africa, chiar dacă, din punct de vedere politic, situația Asiei este ceva mai stabilă. După invazia sovietică din 1979, în Afghanistan a izbucnit un război de zece ani, care a provocat unul dintre cele mai mari exoduri cunoscute în lume, 6,2 milioane persoane. Acestea s-au îndreptat, în proporții aproape egale spre Iran și Pakistan, state confruntate și ele cu numeroase probleme. La 1 ianuarie 1999, la zece ani după începutul procesului de repatriere a afganilor, aproximativ 4,2 milioane persoane reveniseră din exil. Totuși un număr de 2,6 milioane refugiați trăiesc încă în exil, fiind asistați de ICR. Războiul arabo-israelian izbucnit la jumătatea secolului a determinat producerea unei rocade etnice în teritoriile arabe atribuite de ONU palestinienilor. Peste 3,2 milioane persoane sunt înregistrate la UNRWA, agenția însărcinată cu rezolvarea problemelor refugiaților palestinieni. Dintre aceștia, cei mai mulți trăiesc în Iordania, iar un număr mai mic în Liban și Siria, iar situația lor este departe de a fi rezolvată. Războiul civil izbucnit în Liban în 1975 a determinat o treime din populație să părăsească țara, care cunoaște și azi numeroase manifestări de violență. Dacă mișcarea libanezilor și a palestinienilor amestecă deplasări forțate, induse de situațiile politice și de recompunerile teritoriale pe baze etnice sau confesionale, cu migrațiile economice clasice, cea a kurzilor corespunde mișcărilor clasice de refugiați. Kurzii, cel mai mare popor fără țară, sunt astăzi în număr de 28 milioane, iar arealul lor, de peste 500.000 kmp este divizat între Turcia, Siria, Iran și Irak. Dar kurzi se mai află și în Armenia, Georgia, Azerbaidjan și Kazahstan, precum și în întreaga lume, acolo unde i-au alungat represiunea și mizeria. Ca urmare a războiului dintre Irak și Kuwait nu mai puțin de 2 milioane de kurzi au parasit Irak-ul îndreptându-se spre Turcia și Iran. Proclamarea independenței republicilor din sudul Caucazului și destrămarea URSS au generat conflictele din Osetia de Sud, Abhazia, Nagorno-Karabah și Cecenia. Migrațiile succesive de populație produse în ultimii ani în Caucaz au antrenat cca 2 milioane persoane, iar instabilitatea politică și conflictele din zonă nu le permite acestora să revină acasă. Războiul civil din Tadjikistan a provocat o jumătate de milion de refugiați în anii 1992-1993, deși mulți s-au întors acum acasă.

Asia de Sud-Est este și ea o zonă tensionată. După alegerile multipartite din 1990 s-a declanșat în Myanmar o puternică criză generată de junta militară aflată atunci la putere, ceea ce a făcut ca peste 250.000 persoane să se refugieze în Bangladesh. La începutul lui 1996, cca 80% dintre aceștia reveniseră în țară. Războiul și criza postbelică instalate în Vietnam au cauzat fuga a sute de mii de vietnamezi și etnici chinezi din sud spre țările vecine. Situația din Cambogia a determinat refugierea a 450.000 persoane spre Thailanda, China și Hong Kong. După 1978, tensiunile dintre tamilii și singalezii din Sri Lanka, care au degenerat într-un război civil, au trimis spre India un număr de peste 120.000 de refugiați.

Ca și în Africa, degradarea mediului corelată cu suprapopularea unei lumi aflată în plină expansiune demografică, constituie cauze care pot genera valuri de migrație având de fapt aceleași caracteristici cu refugierile, deși nu sunt înregistrate ca atare. Iar exemplul cel mai elocvent este, fără îndoială Bangladesh-ul, devastat de inundații catastrofale tot mai dese, în condițiile în care presiunea umana este tot mai puternică. Numai în urma inundațiilor din 1988 și-au pierdut locuințele în jur de 25 milioane persoane care au avut de ales între moarte și exil, cel mai adesea spre India.

În America Latina, statele cele mai afectate sunt Salvador și Guatemala, confruntate cu mișcările de gherilă. Cea mai mare parte dintre cei 1,1 milioane refugiați se îndreaptă spre Mexic, dar și spre Honduras și Costa Rica. Nu trebuie uitat însă numărul foarte mare de imigranți ilegali veniți din Mexic și America Centrala cu care se confrunta SUA și care constituie un factor de instabilitate și de accentuare a tensiunilor etnice din sud.

În ultimul deceniu, ca urmare a schimbărilor intervenite în harta sa politică, și Europa și-a câștigat un loc deloc meritoriu în lista zonelor afectate de refugieri, chiar în sensul strict impus de ICR. Conflictele din fosta Yugoslavie au fost declanșate de proclamarea, în 1991-1992, a independenței Croației, Sloveniei, Macedoniei și Bosniei-Hertegovina și au continuat ulterior prin încălcarea flagrantă a drepturilor minoritarilor, corelată cu tendințele secesioniste ale albanezilor din Kosovo. În timpul celor 4 ani de conflict de pe teritoriul Yugoslaviei, ICR a asistat peste 3,5 milioane victime ale războiului, din care 2,7 milioane numai în Bosnia-Hertegovina. În ce privește conflictul din Kosovo, oficialii NATO estimau la peste 600000 numărul celor care au părăsit provincia pentru a se îndrepta spre Macedonia, Muntenegru și Albania.

Ca urmare a aceluiași schimbări intervenite în politica statelor din zona, Europa de Vest se confruntă și cu un mare număr de imigranți ilegali proveniți din fostele state comuniste, care, deși nu sunt considerați refugiați, creează numeroase probleme în țările de primire. Semnificativă în acest sens este creșterea numărului de cereri de azil de la 222.320 în 1986 la 1,6 milioane la sfârșitul lui 1990.

Se poate observa așadar că fenomenul refugierilor este unul de mare amploare și cu multiple consecințe în lumea contemporană. Consecințele în plan umanitar și nu numai sunt evident negative și cu atât mai grave cu cât ele afectează cel mai adesea state cu o economie precară și cu un nivel de trai foarte scăzut. Exemplul celor 20.000 de refugiați rwandezi care au murit ca urmare a unei epidemii de ciumă în timpul deplasărilor, ca și un fragment din jurnalul de război al unui jurnalist român în Serbia anulului 1995 dau o imagine deloc palidă a catastrofelor umanitare cauzate de refugieri:

„16 august 1995. Belgrad. Este clar ca sosirea acestui val de refugiați a creat aici un adevărat haos, în ciuda declarațiilor oficiale.[...] Îmi este tot mai greu să vorbesc de soarta acestor oameni. Numărul lor - câți au trecut granița, câți se află în centre de tranzit, în tabere sau încă pe drum, câte femei, câți copii, sub 2 ani sau peste zece, câți bărbați apți de luptă sau câți morți - a devenit doar dată statistică. Tragedia este diluată prin mediatizare. I-am văzut la granița, pe drum, în coloane nesfarsite, în Belgrad am stat de vorba cu ei. Comparativ, i-am văzut în imaginile de la televizor și le-am ascultat vorbele la radio. Și va garantez ca suferința lor este infinit mai mare decât poate să o descrie cel mai talentat jurnalist sau poate să o perceapă cel mai conștiincios consumator de știri.” (Dana Popescu, „Lumea-magazin”, nr. 9/1995).

Bibliografie

- Jacobson, Jodi (1989-1990) - *Abandonarea locurilor natale*, Probleme Globale ale Omenirii, Edit. Tehnică, București
- Kane, H. (1995) - *Părăsirea căminelor*, Probleme Globale ale Omenirii, Edit. Tehnică, București
- * * * (1991) - *Le Monde*, no. 190, juillet-aout
- Moraru, D. (1997) - *Kurzii - un popor își căuta patria*, Lumea Magazin, nr. 6/1997
- Thumerelle, P. J. (1996) - *Les populations du monde*, Nathan, Paris, 1996
- * * * (2000) - *Enciclopedia Encarta World Atlas 2000*
- * * * (1991) - *Le Monde*, no. 190, juillet-aout